

RELACIJE KOGNITIVNIH MOTIVACIJA I DIMENZIJA LIČNOSTI REFORMULISANE TEORIJE OSETLJIVOSTI NA POTKREPLJENJE

Bojana Dinić¹ i Snežana Smederevac

Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet u Novom Sadu

Cilj ovog istraživanja je ispitivanje relacija kognitivnih motivacija – potrebe za strukturom i potrebe za saznanjem, sa osobinama ličnosti Reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje. Uzorak je činilo 287 ispitanika, oba pola i prosečne starosti 21,4 godine. Potreba za strukturom je merena Upitnikom potrebe za strukturom (PNS; Neuberg & Newsom, 1993), potreba za saznanjem - Upitnikom lične potrebe za saznanjem (NFC; Cacciopo, Petty & Kao, 1984), i osobine ličnosti su merene Upitnikom za procenu osetljivosti na potkrepljenje (UOP; Smederevac i sar., 2008). Testiranjem modela latentne strukture zajedničkog prostora merenja predloženih upitnika pokazano je da je najadekvatniji trodimenzionalni model, pri čemu prvu dimenziju obuhvataju sistem bihejvioralne aktivacije (BAS), Borba iz Borba/Bežanje/Blokiranje sistema (BBBS) i njima pridružena potreba za saznanjem, drugu dimenziju čine sistem bihejvioralne inhibicije (BIS) i njemu pridružena potreba za strukturom, i treću dimenziju čine reakcije straha - Blokiranje i Bežanje BBB sistema. Interkorelacije ovako definisanih latentnih dimenzija ukazuju da se sadržaji obuhvaćeni prvom i drugom latentnom dimenzijom mogu shvatiti kao međusobno nezavisni, dok treća dimenzija ostvaruje negativne korelacije sa prvom i pozitivne sa drugom dimenzijom, što je u skladu sa teorijskim pretpostavkama Reformulisanog modela.

Ključne reči: kognitivne motivacije, potreba za strukturom, potreba za saznanjem, Reformulisana teorija osetljivosti na potkrepljenje

¹ bojana.dinic@ff.uns.ac.rs

Uvod

U poslednjih par decenija postaje intenzivnije interesovanje za ulogu motivacije u kognitivnim procesima preko konstrukata kao što su potreba za strukturom (Kruglanski, 1989, prema Neuberg & Newsom, 1993; Thompson et al., 1989, prema Neuberg & Newsom, 1993), za saznanjem (Cacciopo & Petty, 1982), za dovršenošću (Webster & Kruglanski, 1994), za evaluacijom (Jarvis & Petty, 1996). Ispitivanje ovih konstrukata nalaže integraciju saznanja iz domena kognitivnog i konativnog funkcionisanja, što ostavlja prostor za ispitivanje individualnih razlika u izraženosti pomenutih potreba. U ovom radu je akcent stavljen na dve kognitivne motivacije – za strukturom i za saznanjem, o kojima se može govoriti kao o individualnim razlikama u otvorenosti, odnosno zatvorenosti prema novim informacijama i saznanjima (Neuberg & Newsom, 1993).

Originalno, Kruglanski (1989, prema Neuberg & Newsom, 1993) je potrebu za strukturom opisao kao individualnu varijaciju u provođenju vremena i ulaganju napora prilikom donošenja odluka, pri čemu se osobe sa izraženom ovom potrebom „zamrznu” na odluci („freezing”), odnosno preferiraju strategije koje će dovesti do odgovora koji odražava jednostavnu i jasnu strukturu, kao i red i kontrolu u svakodnevnici (Kruglanski & Webster, 1996; Roman et al., 1995). Drugi autori dalje razrađuju ovaj koncept, kao i upitničku operacionalizaciju, određujući potrebu za strukturom kao motivaciju struktuiranja sveta na relativno jednostavan i nedvosmislen način (Thompson et al., 1989, prema Neuberg & Newsom, 1993). Ona se ogleda u preferenciji jednoznačno i jasno strukturisanih situacija i događaja na kognitivnom planu, a na bihevioralnom planu kao preferiranje rutine i ustaljenih aktivnosti, socijalnih situacija itd. Nasuprot ovakvim situacijama, nepredvidivi i složeni događaji se izbegavaju, čak uzrokuju uznemirenost i neprijatnost. Osobe kod kojih je izražena potreba za strukturom preferiraju homogene i dobro definisane i distinktivne obrasce za razumevanje sveta i interakciju sa okolinom. One svet oko sebe posmatraju više na rigidan način, u „crno-belim” terminima, i pokazuju tendenciju zavisnosti od njihovih ustaljenih struktura koju često prati izbegavanje bilo koje informacije koja može uneti dvosmislenost ili koja nije kompatibilna sa njihovim organizacionim sistemom (Landau et al., 2006). Za ove osobe je karakteristična upotreba kognitivnih operacija koje vode simplifikacijama i redukciji neodređenosti, odnosno „kognitivnoj uštedi”. Istraživanja su pokazala da osobe kod kojih je potreba za strukturom izražena, pokazuju manje složene načine organizovanja informacija i sklonost stereotipnim karakterizacijama ljudi (Neuberg & Newsom, 1993), manje vreme procesiranja informacija koje

nisu u skladu sa oformljenom shemom (Hess, et al., 1998) i manju spremnost da prošire postojeće znanje (Okun and Rice, 1997, prema Hess, 2001).

Nasuprot potrebi za strukturom, potreba za saznanjem se odnosi na otvorenost prema novim informacijama i objašnjava individualne razlike u intrinzičkoj motivaciji da se učestvuje i uživa u saznavnim kognitivnim aktivnostima koje podrazumevaju određeni kognitivni napor (Cacioppo & Petty, 1982). Osobe kod kojih je ova potreba slabo izražena, imaju tendenciju da se ponašaju kao „kognitivne škrstice”, odn. saznavno uzdržane prema okolnostima koje zahtevaju angažovanje kognitivnih kapaciteta i efikasno rešavanje problema kod većine ljudi. Sa druge strane se nalaze osobe koje se kognitivno angažuju i usredsređuju i u situacijama koje za većinu predstavljaju neku vrstu dokolice ili kognitivne nepodsticajnosti. Njih karakteriše relativno trajno povišena intrinzička motivacija za razmišljanjem, prosuđivanjem, saznavnim aktivnostima. Čak i u slučajevima kada okolnosti provociraju određeni kognitivni napor, individualne razlike se mogu ispoljavati kao uživanje ili nezadovoljstvo prilikom takvog napora. Osobe sa većom izraženošću ove potrebe više obraćaju pažnju na relevantne aspekte situacija, događaja, komunikacija, i manje ih mogu ometati nevažni detalji ili drugi distraktori (Cacioppo & Petty, 1982). Individualne razlike u potrebi za saznanjem ne govore o tome da neke osobe imaju potrebu za shvatanjem sebe i sveta oko sebe, a neke ne, već da se osobe razlikuju u načinu kako to rade. Osobe sa izraženijom ovom potrebom nastoje da prikupe, obrade i osmisle informacije o sebi i svetu, angažujući svoje kognitivne resurse, a osobe sa nižom ovom potrebom će se pre osloniti na druge za dobijanje ovih informacija, kao što su to javne ličnosti, eksperti ili će koristiti mehanizme socijalnog poređenja (Cacioppo et al., 1996). Može se još dodati da će osobe sa izraženijom potrebom za saznanjem biti aktivnije i istraživački i pozitivno nastrojene prema stimulacijama i zadacima koji uključuju razmišljanje, promatranje i rešavanje problema, a negativnije prema intelektualno nepodsticajnim aktivnostima i zadacima (Cacioppo, et al., 1996).

Na osnovu ovih nalaza i teorijskih odrednica, mogu se pretpostaviti negativne veze potrebe za strukturom i za saznanjem, koje su i dokumentovane u različitim istraživanjima (Neuberg & Newsom, 1993; Petty & Jarvis, 1996, prema Cacioppo et al., 1996). Međutim, istraživači ukazuju da je ova korelacija relativno niska, i da se možda radi o ortogonalnim konstruktima (Neuberg & Newsom, 1993). U sve ovo zabunu unose još i nalazi koji ukazuju da odnos ovih potreba zavisi i od specifičnih uslova, kao što je, na primer, značaj informacije (Thompson & Zanna, 1995) i motivacija da se postupa detaljno i precizno (Neuberg & Fiske, 1987).

U dosadašnjim istraživanjima kognitivnih motivacija, malo je onih u kojima su direktno ispitivane njihove relacije sa osobinama ličnosti, već se o njima može pre zaključiti preko nekih posrednih korelata, kao što je na primer, anksioznost i njene različite manifestacije. Kada je reč o potrebi za strukturom, većina nalaza ukazuje da je ona povezana sa niskom otvorenošću za iskustva i sa indikatorima visokog negativnog afekta, kao što su neuroticizam, socijalna i manifestna anksioznost (Neuberg & Newsom, 1993), strah od neubedljivosti (Thompson et al., 1992, prema Cavazos & Campbell, 2008) i naučena bespomoćnost (Neuberg, Judice & West, 1997). U istraživanju na našoj populaciji, potreba za strukturom je pokazala značajne pozitivne relacije sa savesnošću, neuroticizmom, i negativne sa otvorenošću i ekstraverzijom modela *Velikih pet* (Trogrlić i Vasić, 2007). Za razliku od potrebe za strukturom, potreba za saznanjem se dovodi u vezu sa visokom otvorenošću za iskustva i savesnošću (Sadowski & Cogburn, 1997; Trogrlić i Vasić, 2009; Tuten & Bosnjak, 2001) i indikatorima niskog negativnog afekta, kao što su nizak neuroticizam modela *Velikih pet* (Sadowski & Cogburn, 1997) i Eysenck-ovog PEN modela (Dornic, Ekehammar & Laaksonen, 1991), nizak nivo procenjenog stresa (Petty & Jarvis, 1996, prema Cacioppo et al., 1996) i anksioznosti kao trajne karakteristike i kao stanja (Olson, Camp & Fuller, 1984) i viši nivo unutrašnjeg lokusa kontrole (Cacioppo et al., 1996).

U ovom radu je kao referenti okvir za ispitivanje osobina ličnosti uzeta Reformulisana teorija osetljivosti na potkrepljenje koju su sproveli Gray i McNaughton (2000, prema Corr, 2004). Osnovni sistemi ličnosti prema ovoj teoriji su:

BAS (Behavioral Activation System) –sistem bihejvioralne aktivacije, koji reguliše osetljivost na uslovne i bezuslovne reakcije na signale nagrade, kao i „olakšanje” prilikom izbegavanja kazne na kontrolu aktivnog pristupa i manifestuje se u sklonosti aktivnim i eksplorativnim ponašanjima sa ciljem dolaska do potkrepljenja;

BIS (Behavioral Inhibition System) – sistem bihejvioralne inhibicije, predstavlja detektor konflikta između dva averzivna ili dva apetitivna stimulusa i reguliše pasivno izbegavanje kazne i reakcije na uslovne signale kazne, kao i na izrazito nove draži, uključujući i frustraciju usled prekida ili izostanka nagrade; i

BBB sistem - Borba/Bežanje/Blokiranje (Fight/Flight/Freeze System, FFFS), koji je odgovoran za ponašanja vezana za stanja straha i panike, a stimulusi koji provociraju reakcije ovog sistema predstavljaju bezuslovnu kaznu ili izostanak nagrade, ali i uslovni signal nagrade. BBB sistem posreduje u reakcijama

na sve averzivne draži, a moguće reakcije na preteče stimulse mogu biti borba, bežanje ili „kočenje“.

Ovako definisani, BAS bi odgovarao dimenziji impulsivnosti, BIS dimenziji anksioznosti i BBB sistem dimenziji agresivnosti. U Reformulisanom modelu BIS sistem preuzima centralnu ulogu i reguliše reakcije na sve uslovne draži, kada se one nađu u nekom konfliktu, tj. kada istovremeno mogu da aktiviraju ostale sisteme (Smillie et al., 2006). Shodno tome, povišenje napetosti, koje se ogleda u BIS-u, može imati različite manifestacije, od impulsivnosti (aktivacije BAS-a) preko agresivnih reakcija, bežanja ili „zamrzavanja“ (aktivacija BBB sistema). Prilikom evaluacije Reformulisanog modela, ukazano je da BIS sistem ostvaruje značajne relacije sa Bežanjem i Blokiranjem BBB sistema, odnosno da se na nivou upitničke operacionalizacije distinkcije između stanja straha i anksioznosti slabo detektuju, kao i da se BAS značajno povezuje sa Borbom BBB sistema, ali da generalno rezultati podržavaju teorijske pretpostavke modela (Mitrović i sar., 2008).

Ova teorija je uzeta iz nekoliko razloga: 1. kognitivna procena situacije i stimulusa se umeće kao bitna prilikom aktiviranja osnovnih sistema, tako da se očekuje da će kognitivne motivacije imati udela u ovom procesu; 2. njome su pretpostavljene biološki determinisane osobine ličnosti, što prilikom analize rezultata ostavlja prostor za davanje odgovora o prirodi ispitivanih kognitivnih motivacija, tj. da li se one mogu povezati sa biološkim konstruktima ili su izvan tog domena; 3. osnovni sistemi ličnosti Reformulisane teorije ukazuju na orijentaciju ka aktivnom ili pasivnom pristupu na signale nagrade i kazne, što korespondira određenju kognitivnih motivacija kao aktivnom ili pasivnom pristupu novim informacijama i saznanjima.

Na osnovu izloženog, osnovni cilj ovog istraživanja je ispitivanje relacija kognitivnih motivacija sa osobinama ličnosti Reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje. Na osnovu teorijskih odrednica ispitivanih konstrukata i nalaza koji ukazuju na relacije između dimenzija Reformulisanog modela, očekuje se pozitivna veza potrebe za strukturom sa pasivnim pristupom, odnosno BIS-om i njemu pridruženim strahovnim reakcijama kao što su Bežanje i Blokiranje, kao i pozitivna veza potrebe za saznanjem sa aktivnim pristupom – BAS-om i njemu pridruženim aktivnim reakcijama Borbe. Takođe, očekuje se da će ispitivanje zajedničkog prostora kognitivnih motivacija i bazičnih osobina ličnosti dati jasniju sliku o međusobnom odnosu ovih motivacionih aspekata ponašanja.

Metod

Uzorak

Uzorak je činilo 287 ispitanika, od kojih su 107 muškog i 180 ženskog pola. Ispitanici su starosti između 17 i 61 godine, pri čemu je prosečna starost iznosila 21,4 (SD=7,066). Ispitanici su bili različitog nivoa obrazovanja, pri čemu je najviše bilo maturanata svih odeljenja Gimnazije u Somboru (124) i studenata druge godine Visoke poslovne škole u Novom Sadu (101), potom studenata master studija psihologije Filozofskog fakulteta u Novom Sadu (11) i studenata treće godine Ekonomskog fakulteta u Beogradu (10), kao i zaposlenih radnika Crvenog krsta Prokuplje (8) i članova Omladinskog saveza Prokuplje (33).

Instrumenti

Redukovana verzija *Upitnika za procenu lične potrebe za strukturom* (Personal Need for Structure - PNS; Thompson, Naccarato & Parker, 1989) koju su predložili Neuberg i Newsom (1993). Upitnik se sastoji od 11 ajtema, sa predloženim petostepenim Likertovim skalama za odgovaranje. Upitnik je pokazao dobre metrijske karakteristike: pouzdanost redukovane verzije skale, izražena preko α koeficijenta, kreće se od 0,76 do 0,86 u zavisnosti od vrste uzoraka (Neuberg & Newsom, 1993). U ovom istraživanju pouzdanost iznosi nešto manje, ali zadovoljavajuće - 0,77, A Lord-Kajzer-Kafrijev koeficijent iznosi 0,78.

Redukovana verzija *Upitnika potrebe za saznanjem* (Need for Cognition; Cacioppo, Petty & Kao, 1984) sastoji se od 18 ajtema sa predloženim četvorostepenim Likertovim skalama za odgovaranje. Pouzdanost skale je zadovoljavajuća i iznosi 0,77, i Lord-Kajzer-Kafrijev koeficijent - 0,81.

Upitnik za procenu osetljivosti na potkrepljenje - UOP (Smederevac i sar., 2008) sadrži 41 ajtem sa predloženim petostepenim skalama Likertovog tipa za odgovaranje. Upitnik operacionalizuje dimenzije Reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje: BIS -sistem bihevioralne aktivacije (10 ajtema), BAS - sistem bihevioralne inhibicije (10 ajtema) i BBBS - Borba/Bežanje/Blokiranje sistem (svaki po 7 ajtema). Pouzdanost subskala se kreće od 0,69 za BAS do 0,77 za Blokiranje, a Lord-Kajzer-Kafrijev koeficijent od 0,72 za Bežanje do 0,77 za Blokiranje.

Odgovori ispitanika na upitniku PNS i NFC, kao i na predloženim supskalama upitnika UOP su sačuvani kao skorovi na prvim glavnim komponentama i korišćeni kao varijable u daljoj obradi podataka.

Rezultati

U cilju testiranja modela relacija osobina ličnosti i kognitivnih motivacija, primenjena je konfirmatorna faktorska analiza na matricama interkorelacija predloženih varijabli, pri čemu je za metod procene parametara izabran metod generalizovanih najmanjih kvadrata (GLS). Rezultati su obrađeni u SE-PATH modulu programskog paketa Statistica 8.0. Podesnost, odn. fit predloženih modela je procenjen preko sledećih indikatora, po preporuci Kline-a (2005), a u skladu sa upotrebljenim metodom: 1. hi-kvadrat, 2. koren prosečne kvadrirane greške aproksimacije - RMSEA, 3. koren iz standardizovanih reziduala - RMSSR, 4. "goodness-of-fit" idenks Jöreskog-a i Sörbom-a - GFI, 5. korigovani GFI - AGFI.

Predloženi prvi model se sastojao od tri dimenzije: 1. BIS i PNS, 2. BAS i NFC, 3. BBBS. Indikatori ovog modela su se pokazali kao nezadovoljavajući, a takođe je i uočeno da je rezidual BAS-a i Borbe upadljivo visok (.495) u odnosu na ostale rezidualne, pa je model modifikovan tako što je Borba pripojena i drugoj latentnoj dimenziji. Indikatori ovog, drugog modela su zadovoljavajući, međutim u proceni parametara vrednost parametra za Borbu je preko 1, što se ne preporučuje (Kline, 2005). Modifikacija u trećem modelu se odnosi na alokaciju dimenzije Borba, pri kojoj se ova dimenzija nalazi samo u okviru druge latentne dimenzije. Indikatori podesnosti ovog modela su prihvatljivi. Može se primetiti da je RMSEA viši nego što se preporučuje, ali treba imati na umu da je ovaj indikator osetljiv na kompleksnost i veličinu uzorka, te da se sa jednostavnijim modelima i većim brojem ispitanika dobijaju stabilnije relacije (Kline, 2005).

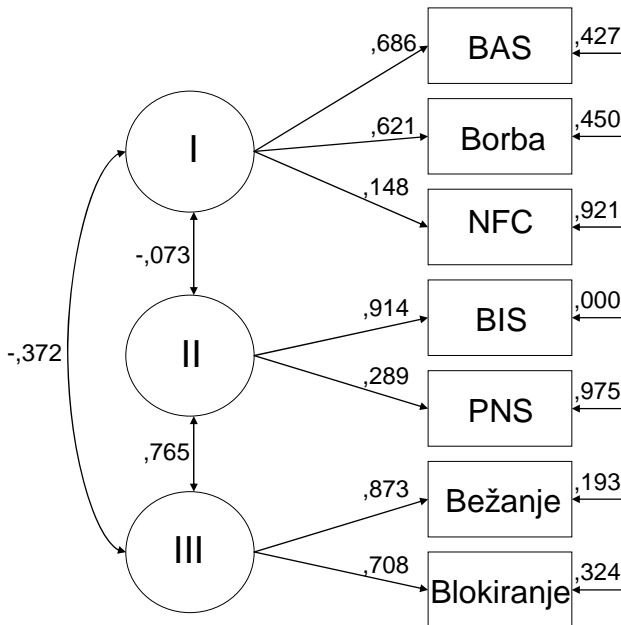
Tabela 1. Indikatori podesnosti (fita) modela strukture relacija kognitivnih motivacija i osobina ličnosti

	Hi-kvadrat	df	p	RMSEA	RMSSR	GFI	AGFI
Model 1	84.217	11	.000	.153	.158	.916	.786
Model 2	36.629	10	.000	.096	.074	.963	.898
Model 3	52.408	11	.000	.140	.119	.948	.867

Prvu latentnu dimenziju čine BAS, Borba i potreba za saznanjem (NFC). Ova dimenzija ukazuje na aktivni pristup signalima nagrade ili izbegavanja.

vanju kazne, uz traženje kognitivne stimulacije. Prisustvo Borbe u okviru ove dimenzije se može okarakterisati kao bihevioralna napetost, ili uzbuđenje usled situacija u kojima se očekuje nagrada. Predloženi naziv ove dimenzije je *aktivni/otvoreni pristup*. Druga latentna dimenzija obuhvata BIS i potrebu za strukturom (PNS), kojima je zajednička uznemirenost i napetost usled detekcije konfliktnog područja. Ova dimenzija se može okarakterisati kao *pasivni/zatvoreni pristup*. Treća latentna dimenzija obuhvata Bežanje i Blokiranje iz Borba/Bežanje/Blokiranje sistema, koja odražava propratne reakcije straha – inhibitorne reakcije i aktivno izbegavanje konfliktne situacije. Predložen naziv ove dimenzije je *reakcije straha*.

Slika 1. Procene parametara najpodesnijeg modela latentne strukture zajedničkog prostora UOP, PNS i NFC upitnika



Korelacije između definisanih latentnih dimenzija daju zanimljive podatke i rasvetljavaju odnos kognitivnih motivacija i ispitivanih osobina ličnosti. Korelacija prve i druge latentne dimenzije nije značajna ($r=-0,073$, ns), što ukazuje da se ovako definisani sadržaji mogu shvatiti kao međusobno nezavisni. Treća latentna dimenzija ostvaruje značajne korelacije sa preostale dve, u očekivanom smeru – negativno sa prvom ($r=-0,372$, $p<0,001$), i pozitivno sa drugom

($r=,765$, $p<0,001$), pri čemu je visina koeficijenta korelacije upadljivo viša sa drugom latentnom dimenzijom.

Diskusija

Rezultati ovog istraživanja ukazuju da se ispitivane kognitivne motivacije mogu dovesti u vezu sa sistemima ličnosti Reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje, pri čemu se održavaju odnosi sistema dobijeni u ranijim nalazima prilikom korišćenja iste operacionalizacije modela (Mitrović i sar., 2008). Ipak, dominacija bazičnih osobina ličnosti u svakoj od latentnih dimenzija nad kognitivnim motivatorima otvara brojne nove dileme u vezi s relacijama kognitivnih i konativnih aspekata psihološkog funkcionisanja individue.

Prva latentna dimenzija obuhva sistem bihejvioralne aktivacije, reakcije borbe i potrebu za saznanjem. Prisustvo Borbe u ovom kontekstu može odražavati pre bihejvioralnu napetost ili nestrpljivost usled situacije koja provocira dobijanje nagrade, nego borbene i agresivne reakcije. U ranijim nalazima je i pokazano da Borba ostvaruje značajne i visoke korelacije sa BAS-om (Mitrović i sar., 2008), pa je ovakva struktura dimenzije očekivana. Ova latentna dimenzija se odnosi na otvorenost prema novinama, aktivno i spontano angažovanje kognitivnih resursa u različitim situacijama i potragu za različitim „kognitivnim provokatorima“ u spoljašnjoj sredini. Ovi konstrukti u izvesnoj meri obuhvataju specifičan kognitivni plan – aktivnu zainteresovanost za nove sadržaje i izazovne kognitivne zadatke, zatim bihejvioralni plan – reakcije nestpljivosti u iščekivanju nagrade, odnosno dolasku do rešenja nekog problema, i pozitivni emocionalni ton – uživanje u kognitivnom angažovanju i putu dolaska do nagrade. S obzirom na to da je relativni doprinos kognitivnih aspekata ovoj latentnoj dimenziji prilično mali, može se s razlogom postaviti novo pitanje koje se odnosi na prirodu odnosa između kognitivnih i konativnih aspekata motivacije. Da li je bazični motivacioni aspekt BAS-a prvenstveno emocionalnog karaktera? Naime, emocionalna satisfakcija u iščekivanju signala nagrade je možda dominantnija kao podstrekač na akciju, nego potreba za kognitivnom stimulacijom. Potreba za kognitivnom stimulacijom u tom kontekstu može biti relevantna samo ako je praćena adekvatnim emocionalnim angažmanom.

Potreba za strukturom u drugoj latentnoj dimenziji je povezana sa sistemom bihejvioralne inhibicije. Ovakav nalaz je i očekivan, s obzirom na to da potrebu za strukturom dominantno određuje sklonost doživljavanja uznemirenosti u susretu sa nejasnim i nepredvidivim situacijama, tako da će se usled njenog osujećenja aktivirati napetost koja se ogleda u BIS sistemu kao detektoru kon-

fliktnog područja. Prema teorijskim odrednicama, BIS se i aktivira u situacijama s neizvesnim ishodom i potencijalno konfliktnim sadržajem (Mitrović i sar., 2008), što je u ovom slučaju narušavanje ustaljene organizacije okruženja. Može se pretpostaviti da se u ovim relacijama prepoznaju specifični kognitivni aspekt – anticipacija negativnog ishoda u suočavanju sa novim ili neodređenim informacijama ili anksioznost, bihevioralni aspekt – dominacija inhibitory i pasivnih reakcija, kao i izbegavanje potencijalnog i prisutnog konflikta, preferencija rutine radi ostvarivanja predvidivosti, i emocionalni aspekt – emocionalno uznemirenje i negativna emocionalnost. Dominacija BIS-a nad potrebom za strukturom, kao specifičnom kognitivnom dimenzijom u okviru ovog latentnog prostora, je veoma izražena, što potvrđuje pretpostavku o ulozi emocionalnih aspekata motivacije u voljnom reagovanju. Drugim rečima, potreba za strukturom je samo jedan aspekt šireg spektra reakcija na okruženje, kojim dominira anksioznost usled narušavanja ustaljenog poretka.

Treća latentna dimenzija obuhvata dve strahovne reakcije BBB sistema – Bežanje i Blokiranje, pri čemu Bežanje predstavlja aktivno izbegavanje kazne ili opasne situacije, a Blokiranje inhibitory reakciju u situacijama procenjenim kao pretećim. Iako različitog kvaliteta aktiviteta, obe reakcije ukazuju na defanzivno izbegavanje opasnosti. Podatak da nijedna od ove dve dimenzije ne ostvaruje neposredne veze sa kognitivnim aspektima funkcionisanja je veoma važan, zato što ukazuje na to da dominacija reakcije straha automatizuje emocionalne odgovore i inhibira kognitivne aspekte funkcionisanja.

Na višem hijerarhijskom nivou, prva i druga dimenzija mogu se smatrati relativno nezavisnim, što je u skladu sa teorijskim pretpostavkama Reformulisane teorije. Izdvajanje potrebe za saznanjem od potrebe za strukturom u latentnim dimenzijama ukazuje da se domeni ovih potreba, takođe, mogu smatrati relativno nezavisnim u pogledu kognitivnog, bihevioralnog i emocionalnog aspekta.

Kakvu sliku pružaju dobijeni rezultati o međusobnom odnosu konativnih i kognitivnih aspekata motivacije za određena ponašanja? U slučaju primarnih emocionalnih reakcija, kao što je strah, bihevioralna komponenta je dominantna, a kognitivni motivatori irelevantni. Izbegavanje opasnosti ili blokiranje pred opasnošću „parališu“ kognitivne procese. U slučaju impulsivnosti, odnosno aktivnog pristupa signalima nagrade, kognitivna komponenta ima izvesnu ulogu, verovatno kroz doprinos u detekciji adekvatnih stimulusa za provociranje emocionalnog uzbuđenja. Na kraju, u slučaju anksioznosti, kognitivni aspekt je nešto izraženiji i ogleda se u detekciji stimulusa koji narušavaju ustaljeni poredak i provociraju nelagodu. Ovakvi rezultati indirektno ukazuju na potrebu da se adekvatan uvid u kognitivne aspekte funkcionisanja

može ostvariti samo u kontekstu uvida u opštu emocionalnu reaktivnost. Kognitivni aspekt motivacije svakako ima veliku ulogu u procesu prilagođavanja jedinke spoljašnjem okruženju, ali samo kao jedan aspekt složenih sistema bazičnih osobina ličnosti.

Reference

- Caccioppo, J. T., & Petty, R. E. (1982). The need for cognition. *Journal of Personality and Social Psychology*, *42*, 116-131.
- Cacioppo, J. T., Petty, R. E., & Kao, C. F. (1984). The efficient assessment of need for cognition. *Journal of Personality Assessment*, *48*, 306-307.
- Cacioppo, J. T., Petty, R. E., Feinstein, J. A., & Jarvis, W. B. G. (1996). Dispositional differences in cognitive motivation: The life and time of individuals varying in need for cognition. *Psychological Bulletin*, *119*, 197-253.
- Cavazos, J. T., & Campbell, N. J. (2008). Cognitive style revisited: The structure X cognition interaction. *Personality and Individual Differences*, *45*, 498-02.
- Corr, P. J. (2004). Reinforcement sensitivity theory and personality. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, *28*, 317 – 332.
- Dornic, S., Ekehammar, B., & Laaksonen, T. (1991). Tolerance for mental effort: Self-rating related to perception, performance, and personality. *Personality and Individual Differences*, *12*, 313-319.
- Hess, T. M. (2001). Ageing-related influences on personal need for structure. *International Journal of Behavioral Development*, *25*, 482-490.
- Hess, T. M., Follett, K. J., & McGee, K. A. (1998). Aging and impression formation: The impact of processing skills and goals. *Journal of Gerontology: Psychological Science*, *53B*, 175-188.
- Jarvis, B., & Petty, R. E. (1996). The need to evaluate. *Journal of Personality and Social Psychology*, *70*, 172-194.
- Kline, R. B. (2005). *Principles and practice of structural equation modeling*. New York: The Guilford Press.
- Kruglanski, A. W., & Webster, D. M. (1996). Motivated closing of the mind: "Seizing" and "freezing". *Psychological Review*, *103*, 263-283..

- Landau, M. L., Greenberg, J., Solomon, S., Pyszczynski, T., & Martens, A. (2006). Windows into nothnigness: Terror management, meaninglessness, and negative reactions to modern art. *Journal of Personality and Social Psychology, 90*, 879-892.
- Mitrović, D., Smederevac, S., i Čolović, P. (2008). Evaluacija reformulisane teorije osetljivosti na potkrepljenje. *Psihologija, 41*, 555-575.
- Neuberg, S. L., & Fiske, S. T. (1987). Motivational influences on impression formation: Outcome dependency, accuracy-driven attention, and individuating processes. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*, 431-444.
- Neuberg, S. L., & Newsom, J. T. (1993). Personal need for structure: Individual differences in the desire for simple structure. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*, 113-131.
- Neuberg, S. L., Judice, N. T., & West, S. G. (1997). What the need for closure scale measured and what it does not: Toward differentiating among related epistemic motives. *Journal of Personality and Social Psychology, 72*, 1398-1412.
- Olson, K., Camp, C., & Fuller, D. (1984). Curiosity and need for cognition. *Psychological Reports, 54*, 71-74.
- Roman, R. J., Moskowitz, G. B., Stein, J. I., & Eisenberg, R. F. (1995). Individual differences in experiment participation: Structure, autonomy, and the time of the semester. *Journal of Personality, 63*, 113-138.
- Sadowski, C. J., & Cogburn, H. E. (1997). Need for cognition in the Big-five factor structure. *The Journal of Psychology, 131*, 307-312.
- Smederevac, S., Nikolašević, Ž., Kotvašova, B., Mitrović, D., i Čolović, P. (2008). *Upitnik za ispitivanje osetljivosti na potkrepljenje (Response Sensitivity Questionnaire – RSQ)*. Nepublikovani materijal. Novi Sad: Filozofski fakultet.
- Smillie, L. D., Pickering, A. D., & Jackson, C. J. (2006). The new reinforcement sensitivity theory: Implications for personality measurement. *Personality and Social Psychology Review, 10*, 320 – 335.
- Thompson, M. M., & Zanna, M. P. (1995). The conflicted individual: Personality-based and domain-specific antecedents of ambivalent social attitudes. *Journal of Personality, 63*, 259-288.

- Trogrić, A., i Vasić, A. (2007). Merenje i korelati lične potrebe za strukturom. U M. Biro i S. Smederevac (Ur.) *Psihologija i društvo* (pp. 207-220). Novi Sad: Odsek za psihologiju, Filozofski fakultet.
- Trogrić, A., i Vasić, A. (2009). Konvergentna i diskriminativna valjanost potrebe za saznanjem. *Psihologija*, 42, 173-186.
- Tuten, T., & Bosnjak, M. (2001). Understanding differences in web usage: The role of need for cognition and the Five Factor model of personality. *Social Behavior and Personality*, 29, 391-398.
- Webster, D. M., & Kruglanski, A. W. (1994). Individual differences in Need for Cognitive Closure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8, 132-173.

Abstract

RELATIONSHIPS BETWEEN COGNITIVE MOTIVATIONS AND PERSONALITY TRAITS OF REVISED REINFORCEMENT SENSITIVITY THEORY

Bojana Dinić and Snežana Smederevac

The aim of this study was to examine the relationships between cognitive motivations (need for cognition and need for structure) and personality traits in context of Revised reinforcement sensitivity theory. The sample included 287 participants (both genders, mean age 21,4). Need for structure was measured using the Personal Need for Structure Questionnaire (PNS; Neuberg & Newsom, 1993), need for cognition was measured using the Need for Cognition Questionnaire (NFC; Cacciopo, Petty & Kao, 1984), and personality traits - using the Reinforcement Sensitivity Questionnaire (RSQ; Smederevac et al., 2008). Confirmatory factor analyses of the PNS, NFC and RSQ dimensions revealed that the best-fitting model comprised three latent dimensions. The first one contains Behavioral Activation System, Fight from Fight/Flight/Freeze System and need for cognition, second one contains Behavioral Inhibition System and need for structure, while the third one contains of fear reactions Flight and Freeze from Fight/Flight/Freeze System. Correlations between first and second latent dimensions are non-significant, while between first and third are negative and between second and third are positive. These findings are coherent with the Reinforcement sensitivity theory implications.

Key words: cognitive motivations, need for structure, need for cognition, Revised reinforcement sensitivity theory

Primljeno: 4. 9. 2009; prihvaćeno za štampu: 2. 12. 2009.